

A harmadik, öt tanulmányt tartalmazó fejezet (408–480) a Nem konvencionális személynevek és az irodalom címet viseli. ALINA BUGHEȘIU (408–420) Angela Carter Esték a cirkuszban című regényében a névadást dekonstrukciós eljárásként, a névviseleket pedig az egyes névasszociációk által keretezett szereplőkként vizsgálja. SERGEY GORYAEV és OLGA OLSHVANG (421–432) Dosztojevszkij és szereplői nevének üzleti hasznosíthatóságát vizsgálja, a *Raszkolnyikov*-ot zálogház, a *Marmeladov*-ot cukrászda, a *Dosztojevszkij*-t pedig szálló nevéként. EPHRAIM NISSAN itteni első (433–448) tanulmánya egy, a jeruzsálemi és a babilóniai Talmudban is fennmaradt történet (A férfi, akit Kidornak hívtak) címszereplőjének neve és a név történetbeli jelentősége közti összefüggéseket tárja fel. Másik munkája (449–465) Francis Lee Utley 1941-es, Noé feleségének 103 neve című tanulmányának újragondolása, mely a névelőfordulásokat a motiváció szerint csoportosítja, kitékinthetként a Darren Aronofsky 2014-es Noé-filmjében előforduló személynevekkel is összefüggésbe hozva. JOAN TORT-DONADA (466–480) írása nem konvencionális helyneveket vizsgál Verne munkásságában. Névértékkel kapcsolatos megfigyeléseit A rejtelmes sziget toponimáinak elemzésén keresztül szemlélteti.

A negyedik fejezet (482–508) mindössze két tanulmányból áll. Ezekben a multidiszciplináris megközelítés a korábbi munkáknál intenzívebben van jelen: az első írásban a hadtudomány, a másodikban pedig a humor kognitív folyamatának komputációs modellezése kerül kölcsönviszonyba a névtannal. DANIELA CACIA (482–495) olasz hadihajók neveit és beceneveit vizsgálja egy 1772 tengerészeti egység nevéből álló korpuszon; mellékként, betűrendben a gyűjtését is közli. EPHRAIM NISSAN és YAAKOV HACHOHEN-KERNER (496–508) az általuk a GALLURA projekt részeként kidolgozott fonoszemantikai párosító modul (phono-semantic matching PSM) működését mutatja be, a személynévi vonatkozásokat héber, angol és olasz példákkal szemléltetve. A programmal olyan történeteket generálhatnak, amelyekben nevekhez kapcsolódó szójátékok szolgálnak a humor forrásául (például a *Bonaparte* név és a *blown apart* kifejezés hasonlóságát hasznosítva).

A tanulmánykötet tartalmi sokszínűségét a munkák szerkezeti heterogenitása kíséri, ám ez a tudományos szövegformák különböző szociokulturális konvencióinak is tulajdonítható. A kiadvány jelentősége abban áll, hogy hasonló, sőt akár azonos terminussal megnevezett jelenségek kultúraspecifikus értelmezéseit helyezi egymás mellé, és különböző kutatói megközelítéseket tár elénk (elméleti kérdésekben és empirikus vizsgálatok révén egyaránt), lehetőséget teremtve ezáltal sokszínű összevetésükre.

KRIZSAI FRUZSINA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

BAUKO JÁNOS, Bevezetés a szocioonomasztikába. Oktatási segédlet

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara,
Nyitra, 2015. 170 lap

1. A névtudomány manapság igen közkedvelt részterülete a szocioonomasztika, mely a társadalom és a névhasználat kapcsolatára fókuszál. A nyitrai magyar tanszéken mind

az oktatók, mind a hallgatók előszeretettel fordulnak e diszciplína felé, amit mi sem bizonyít jobban, mint az elmúlt időkből elkészített több mint száz dolgozat (7). Az első sorban szlovákiai magyar kutatásokat áttekintő munkáját BAUKO JÁNOS éppen ezért oktatási segédletnek szánja, emellett az érdeklődő olvasók figyelmébe is ajánlja.

2. A szerző három nagyobb csomópont köré szervezve mutatja be a névtudományt és a névszociológiát. Elsőként a dolgozat legerjedelmesebb fejezetében az onomasztikát járja körül többféle szempontból (9–78). A névtan helyének meghatározásában kiemeli a nyelvészettel való szoros kapcsolatát, de utal arra is, hogy milyen társtudományokkal (irodalom-, történet-, hit-, jog-, földrajztudomány stb.) tart kapcsolatot. A különböző kutatók nézetei között természetesen felbukkan az is, mely szerint a névtan interdiszciplináris tudomány. A tulajdonnév funkcióit a kötet több szerző (pl. J. SOLTÉSZ, HAJDÚ, KNAPPOVÁ, ŠRÁMEK) művét idézve mutatja be, külön hangsúlyt fektetve a nevek identitásjelölő szerepére, TOLCSVAI NAGY GÁBOR és HOFFMANN ISTVÁN ide vonatkozó írásait is kiemelve. A tulajdonnév (első sorban a személynév) és a köznév érintkezésének feltérképezését a köznevek tulajdonnevesülésének, illetve a tulajdonnevek köznevesülésének a folyamatai által kívánja megragadni. Ebben az alfejezetben tárgyalja a transzonimizáció jelenségét is, valamint egy terjedelmesebb bekezdésben a földrajzi köznevek kérdése is felbukkan. A szerző igen sok és színes példával illusztrálja az egyes bemutatott jelenségeket, ugyanakkor hiányérzetünk is marad, mivel a tulajdonnév és a köznév elhatárolásának kérdése még így sem kerül elő, pedig erre jó apropót szolgáltatnának a földrajzi köznevek.

A névtani vizsgálatokat is végző hallgatók számára hasznosnak ígérkezik a névkutatás módszereiről és forrásairól szóló alfejezet. BAUKO JÁNOS ebben az egységben bemutatja az aktív kérdező és a kérdőíves módszert. Az írott források mint cím azonban félrevezető, ugyanis itt a történeti adatok forrásait bemutató (a címnek valóban megfelelő) rövidke bekezdés után a névtannal foglalkozó folyóiratokat (pl. Névtani Értesítő, Helynévtörténeti Tanulmányok), illetve honlapokat (pl. Magyar Névarchívum, Magyar Digitális Helynévtár) ismerteti a szerző. A monográfiák közül HOFFMANN ISTVÁN Helynevek nyelvi elemzése című művének funkcionális-szemantikai, lexikális-morfológiai, valamint keletkezéstörténeti rendszerét kivonatolva közli. E rendszerezés közreadása igen hasznos, az alfejezetben közöltektől azonban tartalma élesen eltér.

Az általános tudnivalókat összefoglaló egység utolsó része a tulajdonnévfajtákat és azok jellemzőit veszi sorra. A személynévek kategóriáján belül a keresztnévekről a névadási indíték, az eredet, valamint az alakváltozatok szempontjait követve beszél a szerző. A családnevek, majd később a ragadványnevek esetében a történetük felvillantása után a nevek motivációja alapján kategorizálja az egyes névfajtákat. A beceneveket a keletkezési módjuk szerint csoportosítja, s néhány gondolat erejéig megidéri az ál-, a művész-, valamint az azonosítóneveket is. Az állatnevek csoportján belül nagyon röviden a kutya-, a macska-, illetve a lónevek kérdését tárgyalja.

A helynévfajták részletező bemutatása a HOFFMANN-féle több szempontú helynévtipológiában kifejlesztett rendszert követi. A vízneveket a nyelvi hovatartozásuk alapján tárgyalja, s egy bekezdésben a vízrajzi köznevek csoportjára is kitér. A vízparti helyek nevei közül a szigetek, félszigetek neveiben megbúvó névadási indítékokat tárja fel példákkal illusztrálva. A domborzati nevek című alfejezet a *hegynév* terminusnak és a hegynevek névadási indítékainak, valamint a hegyrajzi közneveknek a bemutatását foglalja magába.

A tájneveknél a motiváció vizsgálata mellett a tájneveket alkotó közneveket is felsorolja a szerző. A határneveket – az előzőektől eltérően – magyar–szlovák névpárok segítségével mutatja be. A lakott területek nevei közül csupán a helységnevek kérdése kerül elő, az azonban igen részletezően. A településnév-adás motivációs hátterének felvázolása után a nevek változásait a TÓTH VALÉRIA által kidolgozott változástipológia keretei között ismerteti a szerző.

A tulajdonnévfajták közül számba veszi továbbá az építményneveket (tulajdonképpen a komáromi erődrendszer neveit), a csillagneveket, valamint az intézményneveket, míg az emberi alkotások elnevezései között a cím-, áru-, márka-, tárgynevekről stb. beszél. Valószínűleg a szerző saját érdeklődése érhető tetten abban, hogy a hajók elnevezéseit majd három oldalon mutatja be. Az utolsó rész az írói nevekről szól, külön kitérve e nevek fordításának gyakorlatára is.

3. A munka központi egysége (79–134) a szocioonomasztika kutatási területeit határozza meg, s ezek köré csoportosítva mutatja be az eddigi kutatásokat. Elsőként magát a *szocioonomasztika* terminust járja körül a szerző. Ennek a diszciplínának a középpontjában a névhasználat áll, amelyet a tér, idő és társadalom dimenziói befolyásolnak. VINCENT BLANÁRT idézve a tulajdonnév legfontosabb funkciójának a szerző a társadalmi meghatározottságú identifikációt tartja. A névszociológia egyes részterületei – melyeket alább ismertetek – nem egymástól elszigetelten, hanem egymást kiegészítve ragadják meg, járják körül ezt a szerepet.

A névpolitika a névhasználatot befolyásoló törvényekkel foglalkozik. Ennek vonatkozásait illusztrálандó a szlovákiai magyarok helyzetéről kapunk képet. Az 1990-es években, amikor a kisebbségi nyelv tulajdonnév-használatát korlátozták, születtek a *tábla-háború*, illetve a *(személy)névháború* kifejezések. Mára a törvények nagyobb szabadságot biztosítanak a nevek használatában, különösen a személynevek esetében.

A névtervezés a tulajdonnevekkel kapcsolatos nyelvi tervezést és a kapcsolódó problémákat foglalja magába. Ide sorolható tevékenység a névhatártalanítás, azaz a határon túli tulajdonnevek standardizálása és kodifikációja. BAUKO felsorolja a szlovákiai magyar helynevek standardizálásának elveit, illetve példákon keresztül bemutatja magát a gyakorlatot is. A nevekre vonatkozó ismeretek terjesztésének egyik lehetséges módja a névszótárak készítése: a keresztnévszótárak például az anyakönyvi hivatalokban segédeszközként funkcionálhatnak. Az alfejezet végén A korpusztervezés problémái két-nyelvűség helyzetben című kutatási programról kapunk tájékoztatást. E projekt két fő irányvonala a Kárpát-medencei magyar helynévanyag újstandardizációja, illetve az intézménynév-standardizáció.

A harmadik alegység a Kisebbségi névhasználat címet kapta, ez módszertanilag a név-szemiotikai tájkép bemutatásával történik. A névszemiotikai tájkép a tágabb értelmű nyelvi tájkép részét képezi, s „a névtáblákon, a köztereken lévő feliratokon, különböző felületeken (pl. plakátokon, falfelületeken, sírköveken, táblákon) szereplő tulajdonnevek (elsősorban személy-, hely- és intézménynevek) alkotják” (89). A személynévtáblákon egy-nyelvű, kettős, illetve hibrid személynévhasználat is előfordulhat. Szlovákiában abban az esetben, ha a lakosság 20%-a kisebbségi hovatartozású, a helynevet fel kell tüntetni az adott kisebbség nyelvén is a táblákon. A gyakorlat azonban ennek betartását nem mindig igazolja. Az intézménynevek ugyancsak megjeleníthetők két nyelven, de például a nyit-
rai egyetem neve – bár van magyar párja – kizárólag szlovákul szerepel a névtáblákon.

Leggyakrabban helység-, utca-, család- és keresztnévek, intézménynevek vesznek részt a névváltoztatásban. BAUKO JÁNOS korábbi, valamint rendszerváltás utáni szlovákiai példákkal szemlélteti e jelenséget. Ennek keretében tér ki a magyarországitól eltérő szlovákiai asszonynévhasználatra. A családnévváltozásokat motivációs típusokba is sorolja (bár itt elsősorban a névkeletkezés módjára tér ki; például teljes vagy részleges fordítás, tükörfordítás, félrefordítás), valamint fogalmi körök (külső-belső tulajdonság, virág, eszmei-vallási fogalom stb.) szerint is csoportosítja az elnevezéseket.

A nyelvi érintkezésekből fakadó névtani kérdésekkel a névkontaktológia foglalkozik. A szlovák–magyar kontaktusjelenségek közül a szerző kiemeli a korábban már érintett kettős személynévhasználatot: ez az a jelenség, amelynek során az egyén az egyes nyelvekhez köthető névváltozatokat használ. A személynévhasználat eltérő módozatait a szerző a helyi lapok gyakorlatát ismertetve mutatja be, de felhívja a figyelmet arra is, hogy egy megnyilatkozáson belül is történhet személynévi kódváltás. Érdekes jelenség, hogy a bece- és ragadványnevek adásában a magyar nyelv használata a domináns. Amennyiben szlovák nyelvből származnak e nevek, azok gyakran kölcsönszóból erednek; sok név szemantikai, illetve fonetikai asszociáció vagy fordítás útján keletkezik. Léteznek ezenkívül hibrid, kétnyelvű alakulatok is.

A keresztnévek vizsgálatában régóta vizsgált szempont a névdivat. Szlovákiában a rendszerváltás után a keresztnévek állománya jelentős bővülésen ment keresztül, ami hatott a névdivatra is. BAUKO JÁNOS ebben a fejezetben értekezik a szülők keresztnév-választásáról, illetve a kettős keresztnévek nyelvi eredetéről, majd összehasonlítja, hogy 2012-ben mely fiú- és lánynevek voltak a leggyakoribbak Szlovákiában és Magyarországon. Az első húsz név között mindkét nem esetében több hasonló név is szerepel. Fontos megfigyelés, hogy a szlovákiai magyarok körében terjedőben van a keresztnévek magyaros formában való anyakönyvezésének a gyakorlata.

A névhasználóknak a nevekhez való viszonyát a névattitűd-vizsgálatok tárják fel. Miután felsorolja a névattitűdöt befolyásoló tényezőket, BAUKO JÁNOS Kosztolányinak Arany János nevééről írott véleményét idézi a jelenség illusztrálására. KOVALOVSKY nyomán a névszinesztézia eseteit is számba veszi. A nevekhez való hozzáállás mélyebb elemzését a ragadványnevek körében végzi el. A pozitív és negatív attitűd kialakulásának okait feltárva az igen nagy expresszivitással bíró metaforikus és metonimikus ragadványneveket a névátvitel alapjául szolgáló fogalomkörök szerint jellemzi.

Az életkornak a névhasználatra, névviselésre és névadásra való hatását is célszerű vizsgálat tárgyává tenni. Itt a kereszt- és ragadványnevek divatja, e nevekhez fűződő attitűd-vizsgálatok mellett megjelenik a névismeret generációnkénti eltérése is.

A nem és névhasználat összefüggései kapcsán a leggyakoribb (1–10.) női és férfi magyarországi keresztnéveket adja közre a szerző a 16., 17. és 18. századból, valamint az 1983–1988 közötti időszakból, 1996-ból és 2013-ból. Érdekes megfigyelése e résznek, hogy a név nem minden esetben utal viselője nemére.

A személynév-kutatókat régóta foglalkoztató kérdés az, hogy a felekezeti hovatartozás miképpen hat a névhasználatra. BAUKO JÁNOS a rövid személynév-történeti áttekintés után az egyes felekezetekhez meghatározott időben rendelhető leggyakoribb keresztnéveket veszi sorra. Olvashatunk itt a szentek kultuszának a névadásra gyakorolt hatásáról, különös tekintettel a *Mária*, *István* és *László* nevekre. A valláshoz való kapcsolatuk révén a bérmanévek és a szerzetesi nevek, valamint a pápák elnevezései is itt kerülnek szóba.

Utolsó vizsgálati területként a társadalmi csoportok, kisebb-nagyobb közösségek névhasználatát jelöli meg a szerző. E szempontot egyfajta gyűjtőkategóriaként értelmezhetjük. A szűkebb körben működő névhasználat bemutatásához a sziklamászóutak elnevezései szolgálnak példaként. Az elemzés újra a névadási indítékok kategorizálásával történik. Itt értekezik továbbá a szerző a kollektív vagy csoportos személynevekről: a szláv névtudomány ide sorolja a népnéveket, lakossági neveket, valamint a lakossági ragadványneveket. Legrészletesebb tárgyalásban a közösségi ragadványnevek részesülnek: ezek esetében a névadási motivációkat is számba veszi a szerző, valamint beszél a nevek alakváltozatairól, a körükben megfigyelhető kontaktusjelenségekről is.

Az oktatási segédlet ténylegesen szocioonomasztikai témaköröket tárgyaló egységről elmondható, hogy BAUKO JÁNOS számtalan névpéldány segítségével illusztrálja a kutatások eredményeit. Ez az eljárás csak helyeselhető, sok esetben azonban a tárgyalásmód átcsap egyfajta funkcionális-szemantikai elemzésbe, s talán így a névszociológiai szempontok kevésbé domborodnak ki. A magyar és a szlovákiai kutatások sajátosságai- ból is adódóan a személynevek szocioonomasztikai szemléletű kutatása sokkal nagyobb teret kap a műben. Ez természetes is, hiszen a helynevek ilyen irányú vizsgálata csak az utóbbi évtizedben lendült fel, néhány helyen (pl. a helynévhasználat és a nem vagy az életkor összefüggései, a névhangulat, a névasszociációk stb. kapcsán) azonban e kutatásokra is lehetőség nyílhatott volna legalább dióhéjban utalni.

4. A munka harmadik egysége (135–143) a szlovákiai magyar névtani kutatások összegzését adja. Előbb a személynevekkel foglalkozó szakmunkákat tekinti át a szerző, itt hosszabb tárgyalást VÖRÖS FERENC és BAUKO JÁNOS dolgozatai kapnak. Ezután a helynévkutatást bemutató írásokat veszi számba, illetve az egyéb névfajtákat (pl. kutyaneveket, üzletneveket) elemző műveket is felvillantja. A fejezet végén a szlovákiai magyar névkutatás jövőbeni feladataiként a kétnyelvűség és a névhasználat vizsgálatát jelöli ki. Szorgalmazza továbbá a névgyűjtések során nyert névmagyarzatok digitalizálását, névtani konferenciák és tanácskozások szervezését Szlovákiában és azon kívül is, valamint a határon túli és az anyaországi névkutatók közötti kapcsolatok szorosabbá tételét.

A további tájékozódást segítő a mű utolsó fejezete mintegy huszonhat oldalon keresztül sorolja fel a szlovákiai magyar névtani tárgyú szakmunkákat, illetve a műben hivatkozott egyéb munkákat.

5. BAUKO JÁNOS könyve a címben megjelölt feladatnál többet nyújt, hiszen a névtudományt a maga komplexitásában mutatja be, bár a névszociológiai aspektus kétségkívül kiemelt teret kap a műben. A munka hátrányaként talán a tárgyalás mozaikszerűsége említhető meg: ez azonban azzal indokolható, hogy a szerző a névtudomány minél szélesebb spektrumú bemutatására törekedett. A mű nyelvezete olvasmányos, szakkifejezésekkel nincs funkciótlannul teletűzdelve, így jól alkalmazható oktatási segédletként.

GYÓRFFY ERZSÉBET
Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar